

واحد تهران مرکز

دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه زبان شناسی و زبان‌های خارجی

پایان نامه:

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته زبان شناسی همگانی

عنوان پایان نامه:

مقایسه توانایی کلامی کودکان یک زبانه و دوزبانه دبستانی

استاد راهنما:

دکتر بهمن زندی

استاد مشاور:

دکتر مجتبی امیری مجد

نگارش:

مهری جلیله‌وند

شهریور 1389

صلى الله عليه وسلم

تقدیم به پدرم:

تقدیر چنین بود که بی پر تو وجودش راه رسیدن به خوشبختی و تلاش برای زندگی را پیمایم
و لیکن یاد و خاطره اش در طی زندگی همواره مشوقم بوده است.

تقدیم به مادر استوارم، برادران بزرگوارم و یگانه خواهر صبورم که همواره چرخ هدایتم بوده

است.

تقدیم بہ آنانکہ

اہل «یافتن» اندہ اہل «بافتن»

وآنانکہ متواضعانہ معترضند

حقیقتی رایافتہ اندہ کل «حقیقت» را

سپاسگزاری

حال که با عنایت و فضل پروردگار موفق به اتمام پایان نامه شدم بر خود لازم می‌دانم با قدردانی بیکران از زحمات استاد گرانقدر و فرزانه‌ام **جناب آقای دکتر بهمن زندی**، به خاطر راهنمایی‌های ارزنده‌شان و همچنین با سعی صدر و سخاوت علمی کم‌نظیرشان، بنده را مرهون زحمات و راهنمایی‌های خود کردند. و با سپاس فراوان از استاد بزرگوار و ارجمندم **جناب آقای دکتر مجتبی امیری مجد**، که با شکیبایی و مهربانی بنده را از تجارب و دانش خود بهره‌مند ساختند.

و استاد اندیشمند **جناب آقای دکتر احمد علی پور** که زحمت داوری این پژوهش را متحمل شدند. و با قدردانی بیکران از **جناب آقای دکتر اسداله خدیوی**، رییس پژوهشکده تعلیم و تربیت کاربردی تبریز، و همچنین از رئیس کلینیک هسته مشاوره استان قزوین **جناب آقای عنبری**، مسئولان کتابخانه پژوهشکده معلمان شورای تحقیقات سازمان آموزش و پرورش استان قزوین صمیمانه تشکر و قدردانی می‌نمایم. و در خاتمه از زحمات استاد فرهیخته و فرزانه **جناب آقای علی محمدی** رئیس گروه علوم تحقیقات سازمان کل آموزش و پرورش استان قزوین به خاطر حمایت‌های بی‌شائبه و راهنمایی‌های ارزنده‌شان که در طول تحقیق ارائه نمودند و همواره یار و یاور بودند و کلیه کسانی که به نحوی مرا در تمام طول تحصیل یاری نموده‌اند و سرمایه‌ی گرانسنگ دانش خود را با سخاوتی بی‌منتها در اختیارم گذاشتند تشکر و قدردانی می‌نمایم و از خداوند منان برایشان توفیق روزافزون خواستارم.

هدف از این پژوهش مقایسه توانایی کلامی کودکان یک زبانه و دوزبانه دبستانی شهر قزوین بود. به همین منظور از بین مدارس ابتدایی شهر قزوین به روش خوشه ای چند مرحله ای 120 دانش آموز انتخاب شدند. 60 نفر از این دانش آموزان یک زبانه (30 دختر و 30 پسر) و 60 نفر از این دیگر (30 دختر و 30 پسر) دوزبانه بودند. روش تحقیق از نوع علی - مقایسه ای بود. برای جمع آوری اطلاعات و داده های پژوهشی از شیوه مطالعه منابع کتابخانه ای شامل اسناد و مدارک رسمی آموزشی، نتایج تحقیقات، گزارش ها، همایش ها، و بانک اطلاعات موجود در این زمینه بهره جسته است. و برای گردآوری داده ها از آزمون هوش کلامی وکسلر (WISC-R)¹ استفاده شده است. داده ها با استفاده از آزمون t برای گروه های مستقل تحلیل شدند. نتایج بر گرفته از این پژوهش نشان می دهد که فرضیه های 1 و 4 تأیید شده و فرضیه های 2 و 3 تأیید نشده و بدین شرح می باشند: الف) بین توانایی کلامی کودکان دوزبانه و یک زبانه تفاوت وجود دارد. در واقع توانایی کلامی کودکان یک زبانه بیشتر از توانایی کلامی کودکان دوزبانه است. ب) بین توانایی کلامی پسران و دختران دوزبانه تفاوت معنی داری وجود ندارد. در واقع متغیر جنسیت تفاوت معنی داری در عملکرد بین توانایی کلامی پسران و دختران دوزبانه ایجاد نکرده است. ج) بین توانایی کلامی پسران و دختران یک زبانه تفاوت معنی داری مشاهده نگردید. د) بین توانایی کلامی کودکان دوزبانه و یک زبانه تفاوت معنی داری وجود دارد. به عبارتی، توانایی کلامی دختران یک زبانه بیشتر از پسران دوزبانه می باشد. نتیجه گیری کلی آن که دوزبانگی با پیامدهای مثبت و منفی همراه است. و باید با برنامه ریزیهای صحیح و به هنگام نظیر یادگیری زبان دوم قبل از ورود به دبستان سعی شود. از پیامدهای منفی آن کاست و به پیامدهای مثبت آن افزود.

واژگان کلیدی: توانایی کلامی، دوزبانه، یک زبانه

¹ - Wechsler Intelligence Scale For Children-Revised

فصل اول: کلیات پژوهش

2	1-1 مقدمه
6	2-1 بیان مساله
8	3-1 ضرورت تحقیق
9	4-1 اهداف تحقیق
9	5-1 پرسش‌های تحقیق
9	6-1 فرضیه‌های تحقیق
10	7-1 تعریف اصطلاحات فنی و تخصصی

فصل دوم: پیشینه تحقیق و چارچوب نظری

13	1-2 مقدمه
13	2-2 پیشینه بررسی دوزبانگی توسط محققان غیرایرانی و ایرانی
15	1-2-2 موافقان و مخالفان دوزبانگی
21	2-2-2 مزایای ارتباطی
22	3-2-2 مزایای فرهنگی
22	4-2-2 مزایای اقتصادی
22	5-2-2 مزایای شناختی
24	6-2-2 عوامل موثر در ماهیت دوزبانگی
25	7-2-2 دوزبانگی و تواناییهای زبانی
26	8-2-2 دوزبانگی کودکی و مزایا و اشکالات آن
28	9-2-2 نقش و جایگاه زبان افراد دوزبانه
46	3-2 چهارچوب نظری
47	1-3-2 نظریه اسکینر درباره رشد و تکامل و یادگیری زبان
49	2-3-2 نظریه اشترن درباره رشد و تکامل زبان
53	3-3-2 نظریه برونر درباره رشد زبان (شناختی)
56	4-3-2 نظریه پیازه درباره رشد زبان (شناختی)

58	5-3-2 نظریه چامسکی درباره رشد زبان (نهادگرایی، فطری گرایی یا نظریه زبانی)
60	6-3-2 نظریه لنبرگ درباره رشد زبان (زیستی)
61	7-3-2 نظریه ویگوتسکی و همکارش لوریا درباره یادگیری زبان
63	1-7-3-2 نظریه ویگوتسکی در مورد زبان و شناخت
65	8-3-2 ویژگیهای عمده زبان از دیدگاه چارلز هاکت
70	9-3-2 نظریه برنشتاین درباره رمزگذاری گفتاری
73	10-3-2 دوزبانگی از دیدگاه زندی
75	11-3-2 نظریه تعادلی در دوزبانگی
80	12-3-2 نظریه آستانه‌ای

فصل سوم: روش شناسی تحقیق

85	1-3 مقدمه
85	2-3 نمونه آماری و روش نمونه‌گیری
85	3-3 روش تحقیق
86	4-3 ابزار پژوهش
86	1-4-3 معرفی آزمون وکسلر WISC-R
86	5-3 مقیاس‌های کلامی وکسلر
89	6-3 روش‌های تحلیل داده‌ها

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها

91	1-4 مقدمه
91	2-4 یافته‌های توصیفی
93	3-4 یافته‌های استنباطی

فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری

98	1-5 مقدمه
98	2-5 تحلیل یافته‌ها
99	3-5 بحث کلی
100	4-5 محدودیت‌های تحقیق

100	5-5 کاربردهای تحقیق
101	5-6 راهکارها و پیشنهادها
103	منابع فارسی
106	منابع انگلیسی
107	منابع اینترنتی
108	پیوست
120	چکیده انگلیسی

فهرست جداول و نمودارها

صفحه

عنوان

91	جدول 4-1 جنسیت آزمودنی‌ها
91	جدول 4-2 فراوانی آزمودنی‌ها یک زبانه و دوزبانه
91	جدول 4-3 میانگین و پراکندگی متغیر توانایی‌های کلامی کودکان
93	جدول 4-4 میانگین و انحراف استاندارد توانایی کلامی کودکان یک زبانه و دوزبانه
93	جدول 4-5 نتایج آزمون t مستقل برای مقایسه توانایی کلامی کودکان یک زبانه و دوزبانه
94	جدول 4-6 میانگین و انحراف استاندارد توانایی کلامی کودکان یک زبانه و دوزبانه
94	جدول 4-7 نتایج آزمون t مستقل برای مقایسه توانایی کلامی کودکان یک زبانه و دوزبانه
95	جدول 4-8 میانگین و انحراف استاندارد توانایی کلامی کودکان یک زبانه و دوزبانه
95	جدول 4-9 نتایج آزمون t مستقل برای مقایسه توانایی کلامی کودکان یک زبانه و دوزبانه
96	جدول 4-10 میانگین و انحراف استاندارد توانایی کلامی کودکان یک زبانه و دوزبانه
96	جدول 4-11 نتایج آزمون t مستقل برای مقایسه توانایی کلامی کودکان یک زبانه و دوزبانه
92	نمودار 4-1 توانایی‌های کلامی آزمودنی‌ها

فصل اول

کلیات پژوهش

مقایسه توانایی کلامی کودکان یک زبانه و دوزبانه دبستانی

1-1 مقدمه

رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَ يَسِّرْ لِي أَمْرِي، وَ احْلِلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي

(سوره طه، آیات 24-28)

بی تردید یکی از نعمت های گرانقدر الهی نعمت کلام است. از جمله نشانه ها و معیارهای سنجش میزان هوش، مهارت برقراری روابط اجتماعی، اعتماد به نفس، احساس و نگرش، مسئولیت پذیری، قدرت یادگیری، استدلال منطقی، انتقال معلومات، اخلاق و ادب و هنر فرد، سخن گفتن و مهارت کلامی اوست.

بدزبانی، دروغ، تهمت، غیبت و سکوت ناروا از آفت های کلام و کفران این نعمت و هبه خداوندی است. صداقت و صراحت، ستایش خالق و سردادن سرود رهایی، وارستگی و آزادگی "لا اله الا الله"، زمزمه اذان و اقامه قیام برحق صلات از هنگامه تولد تا واپسین دم حیات، از نشانه های حق شناسی و شکران نعمت است.

چگونگی سخن گفتن کودکان، خوب صحبت کردن و سخن نیکو گفتن آنان، از اهمیت فوق العاده ای برخوردار است. رشد کلامی کودکان در گرو وجود الگوهای اصلی، همچون پدر و مادر و شنیدن صحبت های آنهاست. با کودکان، به زبان ایشان و در حد فهم و ادراک آنان باید سخن گفت، اما شمرده و آرام، صحیح و با سلاست و همراه با ملاحظت (این ورث، ترجمه غلامعلی افروز، پیشگفتار: 1376).

لنه برگ¹ (1967) یک دیدگاه عام و متداول این است که یادگیری صحبت کردن به یک زبان، فقط نیازمند کنترل چند ماهیچه محدود است که لبها، آرواره ها و زبان را حرکت می دهند. این اندام ها در هر مورد به آسانی قابل مشاهده هستند. ولی در واقعیت وضعیت بسیار پیچیده تر و غامض است، چرا که در خلال تولید امواج صوتی که گفتار را به وجود می آورند بیش از 100 ماهیچه به طور مستقیم و مستعمل در کار کنترل دخیل هستند. (به نقل از اکمجان ... [و دیگران]، ترجمه: بهرامی، 1382)

زبان به معنی عام شامل همه نظامهایی است که با استفاده از نشانه ها و علائمی محدود برای برقراری ارتباط به کار می رود. مثل نشانه هایی که موجوداتی چون زنبور عسل و برخی پرندگان به کار می برند و گاهی از آنها به عنوان زبان حیوانات یاد می شود. اما معمولاً مراد از زبان، «نظام ارتباط کلامی» است که گونه های مختلف آن در جوامع مختلف انسانی به کار می رود.

¹ - Lenneberg

همه کودکان از توانایی ویژه‌ای به نام «قوه نطق» (بیان) برخوردارند. کودکان سراسر جهان در همه زمانها و مکانها، با دارا بودن این توانایی بالقوه می‌توانند در مراحل رشد طبیعی خود، زبان جامعه‌ای را که در آن زندگی می‌کنند بیاموزند. این توانایی بالقوه به هیچ یک از زبانهای جهان وابستگی خاصی ندارد؛ زیرا کودکان در هر «جامعه زبانی» که قرار گیرند، زبان همان جامعه را می‌آموزند. البته در مواردی، کودک قادر است حتی دو یا سه زبان نیز بیاموزد؛ مانند برخی کودکان که در محیط خانواده در معرض یادگیری زبان ترکی و در محیط همسالان در معرض یادگیری زبان فارسی قرار می‌گیرند.

با این اوصاف، می‌توان گفت قوه نطق یا بیان، ویژگی‌ای است که همه انسانها از آن برخوردارند و نمود عینی این قوه به صورت زبانهای مختلف در جوامع زبان بشری به چشم می‌خورد، مانند جامعه فارسی زبان، جامعه انگلیسی زبان و جامعه عربی زبان. اما با وجود همگانی بودن زبان در جوامع بشری، تاکنون تعریفی که مورد پذیرش همه زبان‌شناسان باشد، ارائه نشده است؛ چرا که صاحب‌نظران با توجه به پایگاههای فکری و دیدگاههای فلسفی، روان‌شناختی و جامعه‌شناختی خود زبان را از جنبه‌های متفاوتی تعریف کرده‌اند.

تعریف زبان از لحاظ منطقیون: زبان نظامی منسجم از قواعد و نشانه‌های قراردادی آوایی است که به صورت خلاق و بدون وابستگی به زمان و مکان در جوامع انسانی ایفاگر نقشهای متعددی است مهمترین آن‌ها نقش ارتباطی است. (زندگی، 1385)

بی‌شک، زبان بر تنظیم و گسترش اندیشه که یکی دیگر از ویژگیهای بارز ذهن انسان می‌باشد نیز، تاثیر فراوان دارد. لذا لازم و ضروری است که ابتدا تعریفی از زبان ارائه شود. اگرچه تعریفی جامع و مانع از زبان وجود ندارد و هر پژوهشگری بر حسب هدف تحقیق و پژوهش خود، تعریفی از آن ارائه می‌دهد. ولی می‌توان آن را به صورت زیر تعریف کرد:

زبان به معنای اعم عبارت از تمام وسایل لفظی یا غیرلفظی است که برای تفاهم میان موجودات زنده بکار می‌رود. از این رو، حرکت دست، اشاره سر، درهم کشیدن ابروها، بستن چشم، کج کردن لبها هر یک زبان شمرده می‌شود زیرا مفاهیم گوناگونی را بیان می‌کنند. (شعاری‌نژاد، 1380، 297)

زبان شکلی از ارتباط است که صورت شفاهی، کتبی یا علامتی به خود می‌گیرد و نظامی از نمادها است. به اهمیت زبان در زندگی فکر کنید. ما برای صحبت کردن با دیگران، گوش دادن به دیگران، خواندن و نوشتن به زبان نیاز داریم (دی بویسون¹ - بازدیز، 2001). زبان به ما امکان می‌دهد وقایع رخ داده را به طور مشروح شرح بدهیم و برای آینده برنامه بریزیم. تفکر ما بدون زبان عمدتاً بر زمان حال و اینجا متمرکز می‌شد. زبان در عین حال به ما امکان انتقال اطلاعات به نسل‌های بعد را می‌دهد و یک

¹ - De Boysson-Barfies

میراث فرهنگی غنی پدید می‌آورد. این میراث فرهنگی نیز علاوه بر تاثیرگذاری بر خود زبان، بر طرز فکرمان درباره دنیا تاثیر می‌گذارد. (به نقل از سانتراک¹، ترجمه: فیروزبخت، 1387)

مردم‌شناسان تاریخ پیدایش زبان را بین پانصد هزار تا یک میلیون سال پیش حدس می‌زنند. مردم‌شناسان معتقدند که تکامل زیستی یا بیولوژیک انسان در ظرف ده هزار سال گذشته بسیار کند و حتی ناچیز بوده است، ولی در عوض تکامل اجتماعی او در این دوره روز بروز سریعتر شده تا جائیکه امروز سرعتی برق آسا بخود گرفته است. ولی این جانشینی چگونه رخ داده است؟ باید بیاد داشته باشیم که بقاء هر موجود، از جمله انسان، مستلزم سازگاری او با شرایط محیط اوست. برخی گفته‌اند «زبان آئینه فرهنگ مردمی است که با آن زبان سخن می‌گویند.» (باطنی، 1374)

زبان، وسیله‌ای اساسی تبادل اندیشه هاست، و علاوه بر آن، وسیله بی است همگانی و جهانی. همه‌ی جامعه‌های بشری برای خود زبانی دارند و هر کس که از سطح عادی و بهنجار برخوردار باشد زبان مادری خود را فرا می‌گیرد و بدون تلاش آن را به کار می‌برد. طبیعی بودن زبان، گاه این فکر را پیش می‌آورد که اصولاً زبان نیازی به تبیین خاصی ندارد. چنین تصویری نابجاست. بعضی‌ها ریاضیات می‌دانند و بعضی نمی‌دانند؛ بعضی‌ها می‌توانند شطرنج بازی کنند و بعضی نه. با این حال اساساً هر آدمی می‌تواند نظام زبان شناختی بسیار پیچیده‌ی را فراگیرد و به کار ببرد. (هیلگارد، ترجمه براهنی و همکاران، 1385) یکی از بنیادی‌ترین معماهای روان‌شناسی انسان دریافتن چگونگی این توانایی است، که هدف ما در این پژوهش شناخت و مقایسه توانایی کلامی دختران و پسران یک زبانه و دو زبانه می‌باشد.

شکی نیست که زبان به عنوان وسیله‌ای با اهمیت در ارتباط میان انسانها و انتقال مفاهیم تلقی می‌گردد. بسیاری از مشکلات افراد در مورد عدم ارتباط با دیگران به مسائل زبان مربوط می‌شود. برایان² (1978) معتقد است که مسائل زبان سرچشمه مشکلات کودکان در برقراری رابطه با دیگران است. لرنر³ معتقد است که توانایی آدمی در تجرید مفاهیم ذهنی در سطح والایی با تسلط وی در زبان مرتبط می‌باشد. (به نقل از دنیاروند، 1377)

خدیوی (1388) بیان می‌کند دنیای هزاره سوم دنیای چند زبانه و چند فرهنگی است و زبان ابزار به قدرت رساندن انسانها و وسیله‌ای برای ارتباط است. هرزبانی دنیای جدیدی بر روی انسان‌ها می‌گشاید هر زبانی برای خود یک دنیاست، زبان آیتی از مظاهر الهی است. تکلم به دو زبان بطور متناوب دوزبانگی نامیده می‌شود، همچنین از فردی که این عمل را انجام می‌دهد با عنوان دوزبانه⁴ یاد

¹ - Santrock

² - Brayan

³ - Lerner

⁴ - bilingual

می‌شود. برخی دوزبانگی را بکارگیری هم‌زمان، متناسب و استادانه دو زبان تعریف کرده‌اند، برخی هم دانستن مقداری از یک زبان دوم را کافی دانسته‌اند، تا بتوان عنوان دو‌زبانه را به آن شخص اختصاص داد. فرد دوزبان به کسی اطلاق می‌شود که از زمان آغاز آموزش رسمی با زبان دیگر که در کشور عمومیت یافته و به عنوان زبان معیار شناخته شده و در حکم زبان دوم می‌باشد، آشنا باشد و آموزش ببیند، دوزبانگی^۱ حالتی است که در آن فرد به زبان دیگری غیر از زبان مادری خود آموزش ببیند، زبان مادری اولین زبان آموخته شده فرد است، زبانی که فرد بدان تکلم می‌کند، با آن رشد می‌یابد و عناصر فرهنگی و اجتماعی محیط خود را توسط آن دریافته، لمس می‌کند و با آن هویت می‌یابد. دوزبانگی نوعی تغذیه ذهنی برای هوشمندی و برآزندگی انسان است.

یکی از بنیادی‌ترین معماهای روان‌شناسی انسان دریافتن چگونگی این توانایی است. این موضوع مدت‌ها ذهن مرا به خود مشغول کرده بود. مقایسه توانایی کلامی دختران و پسران یک‌زبان و دوزبان دبستانی، این موضوع در اکثر کشورهای دنیا مطالعه شده است اما متأسفانه در کشور ایران زمین به طرز چشمگیری از این پژوهش بی‌بهره مانده است. لذا بر آن شدم که این موضوع را، مقایسه توانایی کلامی کودکان دوزبان و یک‌زبان دبستانی، برای پایان نامه خود برگزینم.

انگیزه نگارنده از پرداختن به موضوع دوزبانگی و توانایی کلامی کودکان دبستانی مشاهده‌ی موفقیت‌های تحصیلی و رشد اجتماعی، عاطفی و شناختی در این کودکان بوده است. پس از توجه به این مطلب دریافتم که متغیرهای گوناگونی از قبیل پایگاه اجتماعی و فرهنگی اقتصادی حتی سیاسی آنهاست که در قدرت کلامی کودکان دخیل هستند، نه توانش زبانی آنان. به اعتقاد برنشتاین، محدودیت یا گسترش زبان در کودکان با طبقه اجتماعی آنها نسبت مستقیم دارد. منظور از گونه زبانی محدود، تنوع واژگانی کم و جمله‌ها و واژه‌ها برای طرفین قابل پیش‌بینی است. برعکس، گونه زبانی طبقات اجتماعی بالا دارای ساختار و انتخاب واژگانی متنوع‌تر، دقیق‌تر و همراه با مفاهیمی صریح و واضح است زیرا ویژگیهای اجتماعی در چنین خانواده‌های به کودکان چشم‌انداز و دید وسیع‌تری در انتخاب واژه‌ها و نوع ساختار جمله‌ها می‌بخشد و به احتمال زیاد آنها را در روند تفکر انعطاف‌پذیر می‌کند (جهانگیری، 1378 به نقل از عصاره، 1382)

با عنایت به این مساله و همچنین شناخت توانایی می‌توان برنامه‌های منظم و علمی برای پرورش تواناییهای زبان آنها فراهم کرد و از این طریق به بهبود تواناییهای کلامی کودکان کمک کرد. در فصل نخست نگارنده طی هفت زیربخش، شمایی کلی از پژوهش حاضر به دست می‌دهد. در زیربخش 1-2 بیان مساله نام دارد، تعریف‌هایی اجمالی از دوزبانگی، یک‌زبان آورده شده است. در

^۱ - bilingualism

ادامه و در زیر بخش 1-3 سوالهای پژوهش و در پی آن براساس یک توالی منطقی، فرضیه‌های مطرحه در پاسخ به پرسش‌ها در زیر بخش 1-4 آمده است. ضرورت پژوهش و در نهایت اهداف پرداختن به این مساله به ترتیب در زیربخش‌های 1-5 و 1-6 مکمل این فصل می‌باشند. در نهایت در قسمت 1-7 تعریف اصطلاحات فنی و تخصصی این پژوهش ارائه خواهد شد.

1-2 بیان مساله

آماج پژوهش کنونی این است که بین دوزبانگی و توانایی کلامی کودکان دوزبانه و یک زبانه دبستانی چه رابطه‌ای وجود دارد. در راستای درک بهتر موضوع بهتر است در بدو امر تعریفی از دو دیدگاه عامیانه و زبان‌شناسانه در مورد دوزبانگی ارائه گردد.

از دیدگاه عمومی، دوزبانه¹ به فردی می‌گویند که به دو زبان صحبت و مکالمه می‌کند.

اگر بخواهیم از زاویه فنی و تخصصی با موضوع برخورد کنیم باید به سراغ منابع تخصصی زبان‌شناسی برویم. چرا که پدیده دوزبانگی یکی از مسائل حساس در حوزه جامعه‌شناسی زبان محسوب می‌گردد که اغلب زبان‌شناسان و جامعه‌شناسان و یا سیاست‌گذاران با آن سروکار دارند. به عنوان مثال در کتاب زبان شناسی کاربردی² در مدخل دوزبانگی، شخصی که دو زبان می‌داند و آنرا به کار می‌برد. واژه دوزبانه، معمولاً به فردی که صحبت می‌کند، می‌خواند یا دو زبان را به خوبی درک می‌کند، اطلاق می‌شود اما قاعدتاً یک شخص دوزبانه دانش بهتری نسبت به شخص یک زبانه دارد. (ریچارد³، 1992: 35).

مفهوم کلی این واژه (دوزبانه) برابر است با شخصی که می‌تواند به دو زبان صحبت کند و با تک زبانی در تقابل می‌باشد دوزبانه بودن متفاوت از دوزبانگونگی و دوگویی می‌باشد (کریستال، 2003: 51) در حوزه روان‌شناسی دوزبانگی، طبق یک سیستم طبقه‌بندی ساده کسی که هر دو زبان را در شرایط برابر یاد می‌گیرد (مثلاً در خانه‌ای که دو زبان بطور متداخل مورد استفاده قرار می‌گیرد و یا کسی که زبان ترکی را در خانه می‌آموزد و زبان فارسی را در مدرسه) (عینکیان، 1382: 50)

به هر حال، دوزبانگی خواه در شکل نوین و خواه در شکل سنتی آن مسائلی را برای نظام‌های آموزشی مطرح کرده است که پاسخگویی به آنها، به بررسی‌های دقیق و همه جانبه نیاز دارد. به تعریف دیگر «دوزبانگی»⁴ این اصطلاح برای توصیف موقعیتی به کار می‌رود که دو گونه زبان متفاوت اجتماعی،

¹ - bilingualism

² - applied Linguistics

³ - Richards

⁴ - diglossia

طبیعتاً یک گونه زبانی «برتر» یا فراگونه برای زبان رسمی یا برای موضوعات جدی و یک گونه «عادی» یا فروگونه برای گونه‌های مکالمه‌ای و کاربردهای معمولی دیگری دارد. (یول¹، 1996: 245)

یک فرد عادی که در خانواده فارسی زبان یا یک زبان دیگر بزرگ شده و در تمام دوران مدرسه، به زبان فارسی به او درس داده شده، فردی است که ما او را «یک زبانه» می‌نامیم. یعنی اینکه او فقط یک زبان را به کار می‌برد. (علوی، 1381: 113)

به اعتقاد ورف، تجربیات مشترک به تصورات ذهنی مشترک منجر نمی‌شوند. به بیان ساده، دانستن زبان بر برداشت ما از واقعیت تأثیر می‌گذارد. سخنگویان زبانهای مختلف از طریق شواهد فیزیکی همانند تا آنجا به تصاویر همانندی از جهات هستی دست می‌یابند که «زمینه‌های زبانی مشابهت داشته باشند یا به نحوی قابل تطبیق باشند». با فرض چنین دیدگاهی، می‌توان پیش بینی کرد که افراد دو زبانه‌ای که زبانهای کاملاً متفاوتی را می‌دانند، دو نگرش مختلف یا متضاد خواهند داشت. وجود افرادی که به دو زبان کاملاً متفاوت سخن می‌گویند اما نگرش منسجمی از عالم هستی دارند، فرضیه سایپر - ورف را که بر اساس آن زبانهای مختلف واقعیت‌های مختلف را ارائه می‌دهند، نقض می‌کند.

واقعیت آن است که انسانها به دلیل یاد گرفتن دو یا چند زبان به چند زبانی شخصیت یا مشکلات رفتاری دچار نمی‌شوند. جهان مملو از دو زبانه‌ها و حتی سه زبانه‌های طبیعی است. خانواده‌ای را در امریکا می‌شناسم که یکی از بچه‌های آن به طور همزمان در معرض زبانهای انگلیسی، ژاپنی و روسی قرار گرفته بود. پدر خانواده فقط به زبان انگلیسی با پسرش صحبت می‌کرد، مادر فقط از ژاپنی استفاده می‌کرد و مادر بزرگ خانواده هم که با آنان زندگی می‌کرد فقط به روسی سخن می‌گفت. این پسر بچه در سه سالگی با پدرش انگلیسی، با مادرش ژاپنی و با مادر بزرگش روسی صحبت می‌کرد. هنگامی که برای بازی از منزل خارج می‌شد، او رفتاری متفاوت از هم بازیهای تک زبانه اش که فقط به انگلیسی صحبت می‌کردند، نداشت. پسر دیگری نیز در این خانواده متولد شد و به همین ترتیب سه زبانه شد و مانند برادرش او نیز تصویر مغشوشی از جهان هستی یا نقایص فکری نداشت. (استانیبرگ، 1381)

هوشبهر کلامی شاخصی از توانایی‌های درک کلامی فرد است. متخصصان بالینی باید بدانند که یک آزمون محض درک کلامی یا سازمان ادراکی وجود ندارد. یک تکلیف به ظاهر آسان، مانند تکرار اعداد، نه تنها مستلزم درک کلامی است بلکه برقراری ارتباط مناسب با آزماینده، توانایی تمرکز، توانایی عددی و حافظه کوتاه مدت را نیز طلب می‌کند. (مارنات، 1384: 316)

با توجه به تعاریف ذکر شده می‌توان دریافت که این پدیده در کشور ما که کشوری است دارای تنوع لهجه و تنوع زبان رخ می‌دهد. بسیاری از کودکان کشور ما قبل از ورود به مدرسه یا مهدکودک، در

¹ - Yule

محیط منزل، به زبان یا لهجه‌ای تکلم می‌کنند که متفاوت از زبان رسمی کشور (زبانی که در مدارس و مهدهای کودک از آن استفاده می‌کنند) می‌باشد. به همین دلیل، تعداد زیادی از این کودکان در همان سالهای اول زندگی (سنین مهدکودک و مدرسه) دچار پدیده دوزبانگی می‌گردند. (علوی، 1381: 115)

3-1- ضرورت تحقیق

در کار عملی آنچه در دم پیش روی مشخص است می‌تواند فرصتی برای تحقیق شمرده شود. نبایستی اشاره‌های کوچک را دست کم گرفت چرا که به واسطه آنها ممکن است در پی‌گیری رد چیزهای بزرگتر توفیق یابیم.

توانایی کلامی کودکان نقش مهمی در شناخت نظریه ذهن ایفا می‌کند (مارک و همکاران 2004). علاوه بر این، توانایی کلامی در بسیاری از فعالیت‌های مهم از جمله یادگیری نقش مهمی دارد. کودکان از طریق زبان با محیط اطراف خود ارتباط برقرار می‌کنند، نیازهای خود را برآورده می‌کنند و با تبادل اطلاعات یاد می‌گیرند. به همین دلیل، شناخت توانایی‌های کلامی کودکان متعلق به گروه‌های مختلف بویژه کودکان یک زبانه و دو زبانه اهمیت زیادی دارد.

وضعیت کشور ایران هم از لحاظ زبان به چند شاخه: فارسی، ترک، لر و اقلیتهای مذهبی مثل ارمنی و... وجود داشته که هر کدام از آنها وضعیت فرهنگی شان با همدیگر فرق دارد و همچنین عدم داشتن سواد و جمعیت زیاد در ایران مشکلاتی را در پیشرفت توانایی کلامی بوجود می‌آورد که این موارد نارسایی را بوجود می‌آورد.

مجموع مطالب فوق ما را بر آن می‌دارد که در پی یافتن دلایل مشکلات زبانی، و یافتن راه‌حلهای مناسب برای رفع کمبودها و شناخت ریشه‌های کلامی از لحاظ فیزیولوژی بدن برآیم.

به هر حال سرنوشت فکری و فرهنگی و اجتماعی و پیشرفت ما در گرو و حل مسائل زبان‌آموزی است که با رشد و تکامل کمی و کیفی و عاطفی و اجتماعی همخوانی داشته باشد باید مورد مطالعه دقیق محققان و صاحب نظران ذی صلاح قرار گیرد. با این اعتقاد که زبان واسطه‌ای بین فکر و عمل است و وسیله مهم ارتباط جمعی با دیگران، گذشتگان و آیندگان است که در درجه اول اهمیت اندیشه، با توجه به عوامل فوق این تحقیق بر روی کودکان دبستانی اجرا می‌شود که دارای خانواده‌های یک زبانه و دو زبانه هستند.

بیشترین تحقیق بر روی چگونگی بوجود آمدن تکلم از آغاز تولد که با غان و غون کردن تا اینکه در دوسالگی کلمات را به زبان می‌آورد و در موارد بالاتر که سخنان را صریحاً بیان می‌کند را مطرح می‌شود و همچنین عواملی که در فرهنگهای مختلف بروز کرده و باعث تغییراتی در زبان یک جامعه شده و باعث چند زبانی گردیده، مبحث چند زبانی یا دو زبانی در ایران مبین این است که عاملی باز

دارنده برای کودک است و اگر کودک در محیطی دو زبانه و فرهنگی دو زبانه رشد کند دچار ناتوانیهای یادگیری و عقب ماندگی تحصیلی می شود و حتی در بعضی موارد به ایجاد اختلالات زبانی و لکنت زبان در کودکان منجر می شود بحث جالب و قابل توجه در این پژوهش این است که: بحث دو فرهنگی شدن در کنار دو زبانی شده است. زیرا که هر زبانی عامل یک نوع نگاه به جهان است یک واقعیت محسوب می شود و چنانچه دو زبان در کنار یکدیگر قرار گیرند، فرهنگها نیز در کنار هم قرار می گیرند.

4-1 اهداف تحقیق

بنابراین، با در نظر گرفتن مطالب فوق اهمیت و ضرورت انجام این پژوهش آشکار می شود.

- ۱- مقایسه توانایی کلامی کودکان دو زبانه و یک زبانه
- ۲- مقایسه توانایی کلامی پسران یک زبانه و دو زبانه
- ۳- مقایسه توانایی کلامی دختران یک زبانه و دو زبانه
- ۴- مقایسه توانایی کلامی پسران دوزبانه با توانایی کلامی دختران یک زبانه

5-1 پرسش های تحقیق

با توجه به مطالب فوق، مسئله اصلی در این پژوهش آن است که:

- ۱- آیا توانایی کلامی کودکان دوزبانه و یک زبانه متفاوت است؟
- ۲- آیا توانایی کلامی پسران و دختران دوزبانه متفاوت است؟
- ۳- آیا توانایی کلامی پسران و دختران یک زبانه متفاوت است؟
- ۴- آیا توانایی کلامی پسران دوزبانه با توانایی کلامی دختران یک زبانه متفاوت است؟

6-1 فرضیه های تحقیق

- ۱- بین توانایی کلامی کودکان دوزبانه و یک زبانه تفاوت وجود دارد.
- ۲- توانایی کلامی پسران و دختران دوزبانه متفاوت است.
- ۳- توانایی کلامی پسران و دختران یک زبانه متفاوت است.
- ۴- توانایی کلامی پسران دوزبان با توانایی کلامی دختران یک زبانه متفاوت است.

7-1 تعریف اصطلاحات فنی و تخصصی

واژه‌ها و اصطلاحات فنی این پژوهش در این زیربخش به طور اجمالی از نظر خواهد گذشت.

الف) تعاریف عملیاتی

ب) تعاریف مفهومی

الف) تعاریف عملیاتی:

توانایی کلامی: نمره ای که آزمودنی در بخش کلامی مقیاس هوشی وکسلر به دست می آورد.

دوزبانه: به فردی می گویند که به دو زبان در خانه صحبت می کنند.

یک زبانه: به فردی می گویند که فقط به یک زبان در خانه صحبت می کنند.

ب) تعاریف مفهومی:

توانایی کلامی¹: توانایی کلامی، یعنی درک کلمات و اندیشه‌ها. مانند مترادف کلمات، معنای ضرب

المثله‌ها، و یا قیاسها که به نظر وی بهترین شاخص هوش متبلور است. توانایی کلامی عمدتاً به یادگیری و

تجارب محیطی وابسته است، بنابراین شاخصی از هوش متبلور به شمار می رود.

هوش سیال²: عبارت است از توانایی اساسی استدلال که عمدتاً به ساختمان عصبی وابسته است و از

وراثت ناشی می شود.

هوش متبلور³: هوش متبلور با به کار انداختن هوش سیال در تجارب مختلف یادگیری رشد می کند.

تجارب یادگیری از فرهنگی به فرهنگ دیگر متفاوت است. طبق نظریه کتل به نقل از (شریفی، 1376)

توانایی کلامی: مجموعه ای از تواناییها که از توانایی های ریاضی، فضایی، موسیقی یا عوامل گروهی

مجزا است، و با کاربرد زبان سروکار دارد. گنجینه لغات، استفاده از تمثیل، املا، حل کلمات به هم

ریخته، جدول کلمات متقاطع و غیره، همه این توانایی را به وجود می آورند. (خوی نژاد و همکاران،

1374)

توانایی کلامی: توانایی استفاده از واژه‌ها که عاملی خاص در هوش تلقی می شود. (پورافکاری، 1380:

1572)

¹ - verbal ability

² - fluent

³ - chrystalized